

| **PRIKAZI / REVIEWS** |

PREMA TEORIJI NEOMITOLOGIZMA U SUVREMENOJ RUSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Jasmina Vojvodić (ur.): *Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze.*

Moskva: Flinta, 2021. ISBN 978-5-9765-4453-6

Proučavatelji ruske književnosti i kulture s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u sklopu projekta “Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća” Hrvatske zaklade za znanost u razdoblju od 2104. do 2018. bavili su se fenomenom neomitologizma koji su prepoznali kao jedan od osnovnih kulturnih fenomena s kraja 20. i početka 21. stoljeća. Godine 2021. Jasmina Vojvodić, ujedno i voditeljica toga projekta i proučavateljica Gogoljeva opusa (*Gesta, tijelo, kultura. Gestikulacijski aspekti u stvaralaštvu Nikolaja Gogolja*, Zagreb, 2006) i ruske postmodernističke književnosti (*Tri tipa ruskog postmodernizma*, Zagreb, 2012), u prestižnoj moskovskoj izdavačkoj kući Flinta, specijaliziranoj za sveučilišnu literaturu i stručne priručnike, objavila je autorsku monografiju *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi (Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze)*. Čitatelj čije znanje ruskoga jezika nije dostatno za razumijevanje znanstvenih tekstova pisanih na tom jeziku s neomitologizmom se mogu upoznati u višeautorskoj knjizi *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća* koju je također uredila Jasmina Vojvodić.

Važnost dugotrajnog, predanog i temeljitog bavljenja spomenutom tematikom potvrđuje znanstvena izvrsnost knjige *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi*, koja svojom discipliniranom metodologijom, širinom pogleda i preciznošću u bavljenju najrecentnijim strujanjima u književnosti može poslužiti kao primjer monografijama sličnoga tipa u domaćim i inozemnim proučavanjima književnosti. Istodobno knjiga nudi relativno rijedak pothvat: autorica uvjerljivo i suvereno opisuje vrlo složen fenomen koji trenutno opažamo i živimo. Neomit je pojam dvostruke “usmjerenosti”: kako navodi Reiner Grübel u svojem članku “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi: između prirode i kulture”, neomit se s jedne strane strukturira kao “novi mit”, no s druge strane pojam implicira da se ipak nekako razlikuje od nečega što se naziva mitom (Grübel 2018: 49). Drugim riječima, neomit istodobno i jest i nije mit. Osim toga, kako navodi Miha Javornik u članku “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture”, s teorijskim se izazovima neomitologizma važno baviti jer ga treba promatrati kao ustaljenu pojavu strukturnog para remitologizam – demitologizam, koji pak čini osnovni princip dinamizacije kulture (ne samo ruske) u različitim fazama njezina razvoja (Javornik 2018: 112). Analizirajući poznati roman *Laur (Lavr)* Evgenija Vo-

dolazkina, Javornik točno primjećuje da se suvremeno rusko književno polje razvija u dva naizgled suprotna rukavca: paralelno s demitologizacijom, estetski osmišljavanoj u soc-artu i postmodernizmu, sve važnijom u suvremenoj književnosti postaje remitologizacija koja “aktualizira prostor velikih duhovnih promjena početkom 20. stoljeća” (Javornik 2018: 119).

Knjiga Jasmine Vojvodić, usmjerujući se na neomitološke komponente u suvremenom ruskom romanu najrazličitijih stilskih i svjetonazorskih podstava (od Vladimira Sorokina i Viktora Erofeeva do Marine Stepnove i Ljudmile Ulicke), isprepleće pomnu filološku analizu književnoga djela s vrlo diskretno prisutnom kulturologijom jer promatra književno djelo istodobno kao dovršenu umjetničku cjelinu oblikovanu po estetskim principima i kao izraz određenih strujanja i tendencija u kulturološkoj misli u lokalnom (ruskom), ali i globalnom kontekstu. Knjiga promatra rusku književnost kroz njezine tradicijske specifičnosti i lokalne kulturološke norme, ali je uklapa u kontekst globalnih kulturnih strujanja 21. stoljeća. Temeljno je polazište knjige J. Vojvodić i na najbazičnijoj razini doista lako povezivo s globalnom kulturom koju danas živimo: u 21. stoljeću čovjek se s jedne strane oslanja na brojna znanstvena dostignuća, s druge se strane sa znanstvenim dostignućima često upoznaje posredstvom masovnih medija koji ih značajno pojednostavljaju. Oslanjajući se na neproverene (pseudo)znanstvene pretpostavke, a u potrazi za brzim i efikasnim rješenjima i odgovorima, suvremeni čovjek često negira, obezvrjeđuje ili se na drugi način spori sa znanošću, što se, dakako, može promatrati i kao dio šire krize vjere u velika znanstvena dostignuća u kulturi postmoderne (Lyotardove “velike pripovijesti”). U jednom od svojih najaktualnijih iskaza takvo medijsko posredovanje znanstvenih spoznaja rezultira dojmom prijetnje “znanstvenim totalitarizmom” kao radikalnom negativnom reakcijom na pandemiju bolesti COVID-19. Takva zbunjujuća situacija u suvremenom čovjeku rađa osjećaj duboke izgubljenosti, gubitka orijentira, što može objasniti – kako autorica navodi – oživljen i osnažen interes suvremenoga čovjeka prema iracionalnom, podsvjesnom i nesvjesnom, konačno – prema mitu, mitološkom mišljenju i spoznaji. Ipak, Vojvodić u svojim pomnim analizama književnih tekstova pokazuje da aktualizacija mita u suvremenom dobu primarno ishodi iz potrebe za njegovim rušenjem: u tom smislu neomit nije “novo rođenje” drevnoga mita, nego nova faza razvoja mitskog diskurzivnog polja u suvremenim okolnostima, u kojem se ono vrlo često očituje kao struja svijesti, halucinacija ili san, zbog čega gubi svoju drevnu (klasičnu, tradicionalnu) spoznajnu funkciju.

U knjizi se autorica bavi upravo fenomenom u suvremenoj kulturi obnovljenog zanimanja za mit, kada se s jedne strane stari, klasični mitovi, degradirani kao ostatci predznanstvenog, “zaostalog” mišljenja, dekonstruiraju, dok se s druge strane stvaraju

novi, koje autorica zbog istodobne sličnosti i razlike s klasičnim mitom i na sadržajnoj i formalnoj razini uokviruje pojmom neomit (neomitološka spoznaja, neomitološko znanje, neomitološka misao itd.). U svojim analizama autorica polazi od također važne, uvjerljive i široko primjenjive premise: književnost i mit dva su različita tipa mišljenja, odnosno dvije vrste odnosa prema istini. Dok mit “objavljuje” istinu kojoj gotovo bespogovorno vjerujemo (Toporov, Levi-Strauss, Meletinskij, Barthes), književnost promiče svoju vlastitu istinu, stvarajući svijet koji “kao da” je istinit, “kao da” je replika i odraz stvarnosti (M. Riffaterre u knjizi *Fictional Truth* 1990. govori da je književnost na prvi pogled paradoksalna “fikcionalna istina”).¹ Istodobno, književnost se na mitološkim izvorima od samih početaka pismenosti značajno napaja: mitološki sižeji i tipovi junaka u podlozi su istaknutih i utjecajnih djela svjetske književnosti i u književnom je stvaralaštvu mit prisutan kao nadahnuće ili pak predmet autorskoga osporavanja.

U prostoru tog specifičnog dijaloga između mita i književnosti, ujedno i njihove polemike koja je imanentna tim dvama istodobno i međuuovjetovanim i različitim diskursima, Jasmina Vojvodić svojom knjigom zahvaća književni proces koji još uvijek traje i razvija se i o kojemu je zbog toga nezahvalno, ali i izuzetno potrebno pisati. Korpus odabranih djela uključuje stvaralaštvo Ljudmile Ulicke (i u Hrvatskoj izuzetno poznate i prevedene spisateljice), Viktora Erofeeva, Vladimira Sorokina, Viktora Pelevina, Evgenija Vodolazkina, Marine Stepnove, Zahara Prilepina i Sergeja Minaeva. U prva tri poglavlja knjige Vojvodić analizira predodžbe o Sibiru u književnosti na primjeru Sorokinove “ledene trilogije”, *Plavog sala* i pripovijesti *Mečava*. Potom se bavi trivijalizacijom mita u romanima *Kirurg* Marine Stepnove i *Ruska ljepotica* Viktora Erofeeva, kao i u Pelevinovu *S. N. U. F. F.*-u i romanima Sergeja Minaeva. U posljednjem se dijelu knjige usmjeruje na temu kompleksnih predočavanja sovjetske prošlosti u suvremenom ruskom romanu, koju tumači na primjeru Sorokinove „ledene trilogije“, uredničkog zbornika Ljudmile Ulicke *Djetinjstvo 45-53: a sutra će biti sreća*, *San'kje* kontroverznog ruskog pisca Zahara Prilepina i *Avijatičara* Evgenija Vodolazkina. Zbog toga što nude mogućnost primjene učinjene analize na širi društveni, pa i politički kontekst u ruskoj i svjetskoj kulturi, znanstveno su posebice intrigantna poglavlja koja se bave trivijalizacijom mita (kao posljedicom naglašene individualizacije suvremenog čovjeka – “moja priča”, “moja sudbina”, “moje tijelo”, “moji novci”,

¹ Kako je zgodno primijetio Vladimir Nabokov u članku “O dobrim čitateljima i dobrim piscima”: “Književnost je rođena onog dana kada je dječak dotrčao vičući: Vuk, vuk!, a vuka nije bilo. Na kraju je jadnička zbog njegove ljubavi prema laganju i požderala prava beštija, ali je za nas to od drugostupanjnske važnosti. Važno je nešto drugo. Gledajte: među stvarnim i fiktivnim vukom nešto treperi i prelijeva se. Taj treperavi jaz, ta prizma i jest književnost” (Nabokov 1998: 28).

“moj Bog” itd.) i povijesnim mitom, točnije mitom o povijesti kao činjeničnoj istini, gdje se na različitim primjerima pokazuje da je svako pamćenje, posredstvom kojega suvremeni ruski pisci polemiziraju sa službenim povijesnim narativima, s jedne strane društveno i generacijski uvjetovano, a s druge je uvijek plod estetske konstrukcije i stoga nužno nepouzđano, što nudi zahvalan materijal za promišljanje naizgled stabilnih i samorazumljivih ideja “istine”, “povijesti” i “pamćenja”. Osim toga, posljednja su poglavlja u knjizi posebno relevantna za razumijevanje suvremenog književnog procesa jer su upravo književna predočavanja sovjetske prošlosti njegovo važno pogonsko gorivo: u većini i kod nas prevedenih djela suvremenih ruskih pisaca, od Sergeja Lebedeva (*Granica zaborava*), Guzel' Jahine (*Zulejha otvara oči*, *Volgina djeca* i *Ešalon za Samarkand*), Zahara Prilepina (*Manastir*) i Evgenija Vodolazkina (*Avijatičar*) do Marije Stepanove (nedavno objavljen roman-romansa *Sjećanja, sjećanja*), sovjetska je prošlost središnje polje tematizacije.

U analizama suvremene ruske proze Vojvodić nalazi elemente tzv. “nove mitologizacije” i u prodoru različitih novih prostora i novih vremenskih koordinata u strukturu književnih djela, zbog čega se u njima nadilaze uobičajeni trodijelni temporalni i prostorni modeli svijeta (prošlost – sadašnjost – budućnost; nebo – zemlja – podzemlje itd.) te se otvaraju mogućnosti njihove dehijerarhizacije, dekonstrukcije i destrukcije. U suvremenom se ruskom romanu često miješaju činjenice i laž, visoko se zamjenjuje niskim i obrnuto. Glavni su junaci romana “postljudi”, a s mitologemima početka i kraja ili primjerice arhetipom “vječnog povratka” pisci i spisateljice poigravaju se i ironiziraju ih. Međutim, kako Vojvodić ističe pozivajući se na kulturno-mitološku i judeokršćansku tradiciju, svako uništenje ili dekonstrukcija pretpostavlja uskrsnuće, odnosno novo rođenje.

Knjigu Jasmine Vojvodić, kako navodi utjecajna ruska kritičarka i povjesničarka književnosti Natal'ja Kovtun (2021) u svojoj recenziji, može se promatrati kao događaj u suvremenoj filologiji.

Danijela Lugarić Vukas

BIBLIOGRAFIJA

- GRÜBEL, Rainer. 2018. “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi između prirode i kulture”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 49–78.
- JAVORNIK, Miha. 2018. “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture (na primjeru romana *Laur* Evgenija Vodolazkina)”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 111–122.
- KOVTUN, Natal’ja V. 2021. “Poëtika neomifologizma, ili o monografii Jasminy Vojvodić ‘Neomifologizm v aktual’noj ruskoj proze’”. *Kul’tura i tekst 2* (45): 234–237.
- NABOKOV, Vladimir V. 1998. “O horoših čitateljah i horoših pisateljah”. *Lekcii po zarubežnoj literature*. Moskva: Nezavisimaja gazeta: 23–29.

SINTEZA KORPUSA I INTERPRETATIVNI OKVIR ZA NOVI POVIJESNI ROMAN SUVREMENE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

**Sanja Franković: *Vrijeme zvonika, gradova i pojedinaca.*
Kulturni kontekst hrvatskoga povijesnoga romana s kraja 20.
i početkom 21. stoljeća. Zagreb: Biakova, 2020.**

ISBN 978-953-8136-83-2

Premda se tradicija povijesnog romana u hrvatskoj književnosti začinje već romanom *Severila ili slika progonstva kršćanah u Sisku* (1866) Ivana Krstitelja Tkalčića, ključnim djelom koje utemeljuje klasični kanon smatra se *Zlatarevo zlato* (1871) Augusta Šenoe. Od vremena Tkalčića i Šenoe povijesni se roman razvijao i mijenjao svoja poetološka obilježja, no sudeći po opsegu korpusa, povijest je ostala trajnom tematskom inspiracijom hrvatske književnosti u dugom periodu jednog i pol stoljeća. Knjiga Sanje Franković *Vrijeme zvonika, gradova i pojedinaca. Kulturni kontekst hrvatskoga povijesnoga romana s kraja 20. i početkom 21. stoljeća* fokusirana je na istraživanje razdoblja od 1990. do 2010. godine. Razlozi zbog kojih se odlučuje na redukciju vremenskog okvira istraživanja opravdani su i književnom i političkom poviješću. Naime, otklon od šenoinskog modela javlja se već 1928. godine u romanu *Vuci* Milutina Cihlara Nehajeva, a postmoderna poetika u povijesni roman ulazi sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća. Te bismo godine mogli smatrati najrelevantnijim prekretnicama u razvoju žanra da se u hrvatskoj književnosti devedesetih godina prošlog stoljeća nije “dogodila” zaustavljena postmoderna i povratak velike pripovijesti koju, kako to Dubravka Oraić Tolić zapaža, karakterizira upravo povratak moderne povijesti u ulozi “krvave pripovjedačice”. Budući da rat mijenja društveno-političke i književno-umjetničke prilike, posve je opravdano i studiju o kulturnom kontekstu hrvatskog povijesnog romana započeti godinom početka rata. Autorica ipak u uvodnom dijelu svoje studije obrazlaže razloge zbog kojih u korpus tekstova ne uključuje romane s temom iz Domovinskog rata. Iz perspektive u kojoj piše svoju knjigu, toj temi ne može pristupiti kao povijesnoj temi jer je riječ o ratnom pismu koje nastaje simultano s ratom prateći suvremenost kojoj su svjedočili i književnici i čitatelji. Stoga je u svom istraživanju novog povijesnog romana Sanja Franković postavila originalni interpretativni okvir u kojemu je pratila 24 književna djela koja pokazuju žanrovska obilježja povijesnog romana. Oslanjajući se pritom na relevantnu literaturu iz hrvatske književne historiografije (Julijana Matanović, Cvjetko

Milanja, Krešimir Nemeč, Pavao Pavličić, Viktor Žmegač), posebno se usredotočuje na interpretaciju otklona od šenoinske paradigme prema novom povijesnom romanu, svjesna da klasična inačica supostoji s novim modelom.

Knjiga je podijeljena na pet poglavlja. Nakon kraćeg uvoda, u poglavlju pod naslovom “Geneza hrvatskoga povijesnoga romana u europskome kontekstu” autorica pristupa naslovnoj temi kroz nekoliko podtematskih cjelina – obrazlažući društvene uvjete nastanka povijesnoga romana, prateći postanak žanra u europskom kontekstu te suodnos povijesnoga romana i filozofije povijesti, da bi se u središnjem dijelu toga poglavlja koncentrirala na hrvatski povijesni roman u 19. stoljeću, uz temeljit osvrt na njegova ishodišta, opus Augusta Šenoae i predstavnike tzv. “trivijalnih modela”.

Treće poglavlje, pod naslovom “Početak i razvoj hrvatskoga novoga povijesnoga romana”, započinje osvrtom na roman *Vuci* (1928) Milutina Cara Nehajeva kao poetičkom prekretnicom, odnosno tekstom koji, zadržavajući svojstva klasičnog povijesnoga romana, u poznatu strukturu unosi određena modernistička obilježja te otvara put prema novom povijesnom romanu. Nakon pregleda postmodernih promišljanja historiografije i fikcije Milovana Tatarina, Vladimira Bitija, Linde Hutcheon i Andree Zlatar, u zaključku poglavlja sažimlje se obilježja hrvatskog novopovijesnoga romana kroz perspektivu paradigmatičkih mijena u nacionalnom i europskom kontekstu.

Središnje poglavlje koje prati hrvatski novi povijesni roman od 1990. do 2010. ujedno je i najopsežnija cjelina ove knjige. Interpretaciji izabranih romana prethodi obrazlaganje tipoloških kriterija, odnosno tematskog, vremenskog i prostornog polazišta. U prvoj, tematskoj tipologiji izdvojene su tri podskupine: 1. romani u kojima se povijest prikazuje iz vizure vladara i njima bliskih osoba (Barbieri, Supek, Karakaš, Ivanac, Aralica, Kušan), 2. romani u kojima se obiteljska i društvena povijest uzajamno prožimlje (Slamnig, Brešan, Šehović, Štiks, Bauer, Lovrenović, Fabio, Jergović, Stahuljak, Šojat-Kuči, Domaš) i 3. romani društvene kronike (Petlevski, Drndić, Sajko, Jarak). Nakon pomnog čitanja istaknutih tematskih specifičnosti, na kraju iscrpne interpretacije slijedi prilog u obliku poredbenih tablica u kojima su raspoređena određena pripovjedna i kulturna obilježja romana Sibile Petlevski (*Tabu I: Vrijeme*), Daše Drndić (*Totenwände i Sonnenschein*), Ivane Sajko (*Povijest moje obitelji od 1941. do 1991., i nakon: sažetak*) i Rade Jarka (*Duša od krumpira*). Potom se u okviru vremenskog kriterija interpretacije propituje Heideggerov koncept vremena te relacije kolektivnog (mitskog i kronološkog) i individualnog, odnosno asocijativnog vremena obitelji i pojedinaca u novim povijesnim romanima. Na ovoj interpretativnoj razini otvaraju se i pitanja odnosa povijesti i sjećanja, što je ujedno i povod za uključivanje studije Pierrea Norraea u analizu izabranih tekstova. U kontekstu prostornog kriterija interpretacije razlučuju se geografsko-kulturni, sakralni i desakralizirani te

obiteljsko-društveni aspekti. S polazištem u Katičićevu stavu o pripadnosti hrvatske kulture trima civilizacijskim krugovima, u izabranom književnom korpusu autorica izdvaja “prostorne krugove hrvatske kulture”. Posebno se pritom posvećuje analizi prostornih sinegdoha prisutnih na razini provodnih motiva u trima skupinama romana te izdvaja različite primjere heterotopija u skladu s Foucaultovom tipologijom.

U zaključnom se poglavlju dovršava opis razvedene žanrovske slike novih povijesnih romana objavljenih od 1990. do 2010. godine. Uspostavljajući veze među izdvojenim tematskim skupinama u kojima se povijest razvija od kolektivne dimenzije preko obiteljske do individualne, u svom pregledu autorica zapaža sljedeći okvirni slijed: “fikcionalna (auto)biografija i povijesna kronika – historiografska fikcija i obiteljsko-povijesna kronika – društvena kronika”. Nakon analize određenih pripovjednih osobina specifičnih za pojedine žanrovske podskupine, rezimira teze iz središnje rasprave vezane uz kategoriju vremena, prostora i jezika. Ključna su razmatranja posvećena rodnim stereotipima i “ontologiji obitelji, pojedinca i društva” u usporedbi novog i klasičnog povijesnog romana. Vrijedan prilog na kraju knjige sadrži tablični prikaz tzv. “paratekstualnih obilježja romana”.

Obrazlažući razloge zbog kojih je u naslovu svoje studije posegnula za sinegdohama zvonika, gradova i pojedinaca, Sanja Franković istaknula je da one upućuju na “srednjovjekovnu dominaciju vladara i Crkve (kada se vrijeme mjerilo prema crkvenom zvonu i blagdanima), zatim vrijeme građanskih obitelji, a na koncu vrijeme nemirne psihe pojedinca, koji je otuđen od obitelji i sredine u kojoj se našao”. Njezina studija, između ostalog, odgovara i na pitanje zašto se pojedinac u nemirnoj hrvatskoj suvremenosti, i kao pisac i kao čitatelj, u propitivanju razloga zarobljenosti vremenom okreće povijesnim temama. U tom smislu model povijesnog romana pokazuje se istodobno i fleksibilnim i čvrstim okvirom pripovijedanja.

Niz iscrpnih i inovativnih čitanja Sanje Franković, uz zanimljive i obuhvatne sinteze koje nude sustavan pregled nad građom u ovoj knjizi, vrijedan su prilog hrvatskoj znanosti o književnosti te će se pokazati podjednako korisnim kao poticaj budućim istraživačima i kao literatura za kolegije na sveučilišnoj nastavi slavistike, kroatistike i komparatistike, na hrvatskim i inozemnim sveučilištima. U tom smislu njezina knjiga predstavlja i prikladnu nadopunu postojećem korpusu znanstvenih monografija posvećenih proučavanju suvremene hrvatske književnosti, osobito paradigme novog povijesnog romana.

Miranda Levanat-Peričić

PUŽEVSKI KORACI U PERIODIZACIJI HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

**Berislav Majhut. *Hrvatska dječja književnost okreće list.*
Zagreb: Matica hrvatska, 2022. ISBN: 978-953-341-152-1.**

U novoj knjizi pod znakovitim naslovom *Hrvatska dječja književnost okreće list* Berislav Majhut je sabrao niz već ranije objavljenih radova koje je tom prigodom znatno nadopunio i preradio, i to s obzirom na središnje poglavlje knjige u kojoj se iznosi nova periodizacija razvoja hrvatske dječje književnosti. Time cjelokupna knjiga tvori skladnu cjelinu unutar koje se tematika razvoja hrvatske dječje književnosti razmatra na posve nov, prevratnički način.

Majhut je do sada u više navrata propitivao opravdanost u istraživačkim krugovima već zamalo kanonizirane Crnkovićeve periodizacije hrvatske dječje književnosti koja je primjerice iznesena u *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Ondje Crnković i Težak smatraju da je u razvoju hrvatske dječje književnosti moguće istaknuti četiri temeljna razdoblja: pripremno razdoblje ili Filipovićevo doba (do 1912.); doba Ivane Brlić-Mažuranić (1913. – 1932.); doba Mate Lovraka (1933. – 1955.) i doba Grigora Viteza (od 1956.) (usp. Majhut 2022: 77). Odajući počast Crnkovićevu pionirskom pothvatu sintetiziranja povijesnog razvoja hrvatske dječje književnosti, kojim se taj vrsni istraživač šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća “suprotstavio tadašnjem nametanju modela unitarne jugoslavenske književnosti” (67), Majhut ističe kako je u suvremenom trenutku ipak potrebno iznova odrediti povijesni razvoj hrvatske dječje književnosti. Jednostavno rečeno, Crnkovićeva je periodizacija hrvatske dječje književnosti u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća uspješno ostvarila svoju zadaću utoliko što je uspjela očuvati autonomnost razvoja hrvatske dječje književnosti u uvjetima jugoslavenske kulture i književnosti. Budući da je osamostaljenjem pojedinih republika u 1990-ima nestao povijesni kontekst jugoslagenstva kao noseće idejno-kulturne konstrukcije, suvremena je zadaća istraživača, smatra Majhut, s jedne strane dekonstruirati Crnkovićevu periodizaciju, a s druge odvažiti se ocrtati obrise nove periodizacije, i to iz očišta koje bi bilo primjerenije povijesnom razvoju hrvatske dječje književnosti, ali i suvremenom trenutku hrvatskog društva.

Dekonstrukciju Crnkovićeve periodizacije potrebno je, nalazi Majhut, obaviti prije svega u svrhu raščišćavanja znanstveno-istraživačkih zabluda koje odatle proizlaze, a koje kao takve zamagljuju pogled na razvoj hrvatske dječje književnosti. Tako primje-

rice Crnkovićevu smještaju početka hrvatske dječje književnosti u 1850. godinu, kada Filipović objavljuje *Mali tobolac*, proturječe, smatra Majhut, činjenica da su prije tog početka već objavljeni prvi prijevodni roman za djecu i mlade (Vranićev *Robinzon* iz 1796.) i zbirka basana eksplicitno namijenjenih djeci (1804.), djelovanje Alberta Nikole Laupperta, prvoga izvornoga hrvatskoga ilustratora dječjih knjiga (1844.), početak objavljivanja prijevoda Schmidove *Genoveve* (1846.) kao najpopularnije hrvatske dječje knjige u idućih sto godina i pokretanje niza ilustriranih knjiga za djecu (*Spisi za mladež od Kristofa Schmida*) (56–57). Crnković također smatra kako u 19. stoljeću nema hrvatskog dječjeg romana, iako Ljudevit Vukotinović 1844. godine objavljuje *Štitonošu – za hrvatsku nadobudnu mladež*, 1846. godine izlazi *Srećko pijanac – za hrvatsku zapuštenu mladež*, a 1881. godine *Maca* Vjenceslava Novaka.

Iz ideoloških razloga, a možda i zbog nepoznavanja konkretnih povijesnih izvora, zanemareni su daljnji čimbenici koji su doprinijeli razvoju hrvatske dječje književnosti. Majhut tako ističe da razvoj hrvatske dječje književnosti započinje djelovanjem svećenika (58), a ne naprednih učitelja okupljenim u HPRZ, kako to tvrdi Crnković. Iznimno važan doprinos razvoju hrvatske dječje književnosti dala je i izdavačka kuća Stjepana Kuglija koja je objavila više od tisuću naslova, dok je Knjižnica za mladež HPRZ-a, koja slovi za glavnoga pokretača razvoja hrvatske dječje književnosti, u zamalo istom razdoblju (1878. – 1944.) izdala tek 132 naslova (33–34). S druge strane, Crnković prenaglašava pojave kao što su dječji književni časopisi koje smatra reprezentantima cjelokupne književnosti (58–59), dok su oni ponekad tek specifični rezultat urednikova odabira, a često i njegovih subjektivnih stavova (autor tako kao primjer navodi to što je Ivana Brlić-Mažuranić jednom prilikom bila odbijena zbog duljine pripovijetke).

Po završetku Prvog svjetskog rata, u 1920-im godinama, bilježi se silan razvoj tiskarstva, a s njime i bujica sentimentalne djevojačke književnosti, petparačkih romana te romana o nestašnoj djeci. Svi ti novi žanrovi nastaju kao odgovor nakladnika na potrebe čitateljske publike za koju se naručuju prijevodi djela sa raznih svjetskih jezika (275) čime se širi ponuda hrvatske dječje književnosti s one strane čisto estetskih kriterija. Svi se ti žanrovi u Crnkovićevoj periodizaciji – opet iz estetskih razloga – ne uzimaju u obzir, kao što se u obzir ne uzimaju ni nekanonska djela, ni popularna dječja književnost, ni dječja kultura uopće, a ni pojava novih medija. Kao primjer za to može poslužiti razdoblje od 1933. do 1956. godine koje Crnković naziva Lovrakovom doba (1933. – 1956.), čime se sugerira kako u to doba postoji samo socijalno orijentirana književnost, dok se drugi žanrovi prisutni u tom razdoblju zaobilaze, što vrijedi za petparačke romane, ali i elemente fantastike u samim Lovrakovim ranim romanima (22; 191; 202). Sličan je slučaj i s prikazom razvoja hrvatske dječje knji-

ževnosti u 1920-im godinama, gdje se izostavlja prisustvo sentimentalne djevojačke književnosti, petparačkih romana te romana o nestašnoj djeci. Sve su to nekanonska djela koja zbog Crnkovićeva estetskog kriterija ostaju nespomenuta u prikazima razvoja hrvatske dječje književnosti. Zbog tog kriterija neki se pripovjedni tekstovi poput Trstenjakovih djela *Savka i Stanko* i *U radu je spas*, kao i *Sretnog kovača* Vjekoslava Košćevića, proglašavaju pedagoškim tekstovima (20) ne bi li se odatle izvukao zaključak da hrvatski dječji roman ne postoji prije 1913. godine (17). Uz to se pojedina razdoblja asocijativno povezuju s prevlašću određenog žanra, npr. poezije u Vitezovo doba, premda ona unatoč djelovanju vrsnih pjesnika nije prevladavajući žanr tog doba, već to razdoblje obilježava prije svega glad mladog čitateljstva za pripovjednim štivom (19).

U Crnkovićevoj se periodizaciji zanemaruju i društveno-povijesni čimbenici, pa tako ostajemo bez odgovora, ističe Majhut, na pitanje o društvenim razlozima pojavljivanja tako velikog broja pripovjednih tekstova o nestašnoj djeci nakon Prvog svjetskoga rata (270). Uz to se ni društveno-povijesno znakovite godine, kao što je to primjerice 1945., ne uzimaju u obzir kao važne prekretnice u razvoju hrvatske dječje književnosti (18). U Crnkovićevoj se periodizaciji naposljetku, ističe Majhut, preskaču i čitave generacije autora poput onih koji su tijekom i nakon Drugog svjetskog rata prognani ili na druge načine uklonjeni iz javnog prostora, nakon čega je njihov rad desetljećima bio prešućen (64–65).

Navedenim primjerima Majhut ukazuje na neodrživost Crnkovićeve periodizacije utemeljene isključivo na estetskom kriteriju jer se njome izostavljaju mnogi “važni čimbenici književne transakcije” (78). Riječ je s jedne strane o unutarknjiževnim čimbenicima poput čitateljske publike, nakladnika, knjižara i knjižnica, a s druge o izvanknjiževnim društveno-političkim i povijesnim odrednicama, koji svi zajedno utječu na ustroj kulturnog polja dječje književnosti. Temeljno načelo razvoja toga polja Majhut prepoznaje u tome da “nove pojave [...] ne nastaju nenadano i odjednom. Najčešće se one neko vrijeme najavljuju prije no što će stupiti na književnu pozornicu u punom svijetlu. Također te pojave neće biti izbrisane dolaskom novih razdoblja. One će se jednostavno povući u pozadinu i otamo nastaviti djelovati” (82). Majhut utoliko razvoj polja hrvatske dječje književnosti nastoji (re)konstruirati kao posljedicu uzajamnog djelovanja većeg broja čimbenika, pri čemu smatra da u pojedinim vremenskim razdobljima dolazi do prevage određenog čimbenika koji će tada biti i ključna odredba te etape u razvoju hrvatske dječje književnosti.

Tako kao dominantnu odrednicu u prvom razdoblju hrvatske dječje književnosti uzima stasanje dječje čitateljske publike čije se potrebe zadovoljavaju izvana – posredstvom odraslih – što uzrokuje nastanak utilitarne ili namjenske književnosti kao

prvog oblika hrvatske dječje književnosti. Riječ je o početnicama i katekizmima, a s vremenom i o poučnom pripovijedanju koji prevladavaju u tom razdoblju. Ono započinje s prvom poznatom hrvatskom knjigom namijenjenoj djeci, glagoljskom početnicom objavljenom 1527. godine u Veneciji, premda u to doba na hrvatskom povijesnom prostoru dominiraju knjige otisnute na njemačkom i latinskom jeziku jer su naprosto bile dostupnije od onih napisanih na hrvatskom jeziku. Da upravo dječja čitateljska publika stoji na početku razvoja i hrvatske dječje književnosti, o tome svjedoče između ostaloga i popisi knjiga koje nude knjižari poput Novosela s kraja osamnaestog i početka devetnaestog stoljeća u kojima se jasno izdvajaju dječje knjige, što ukazuje na to da već u to doba postoji svijest o tom zasebnom sloju čitateljske publike, jer u protivnom takvi popisi knjiga ne bi ni nastali.

Pored djela koja imaju jasnu pedagošku ili religioznu svrhu u drugom razdoblju objavljuju se i ona koja djecu žele poučiti na zabavan način. Razdoblje koje započinje s Vranićevim prijevodom Campeova *Mlajssega Robinzona* 1796. godine obilježava nastanak zabavne dječje književnosti, kojoj je svrha ispuniti dječju dokolicu, pa je to razdoblje u kojemu se potrebe dječje čitateljske publike zadovoljavaju takoreći iznutra – iz poriva dječje publike za zabavnim štivom. U tom je razdoblju, primjećuje Majhut, uslijed skromnih financijskih sredstava nakladnika objavljivanje dječjih knjiga još uvijek stvar izoliranih i diskontinuiranih izdavačkih pothvata pojedinih prevoditelja, priređivača ili autora. Dotle je uspostava kontinuirane nakladničke djelatnosti obilježje trećeg razdoblja u razvoju hrvatske dječje književnosti koje započinje Županovim izdavanjem *Zabavne knjižnice* 1844., odnosno 1846. objavljivanjem Schmidove *Genoveve* u izdanju Kola mladih rodoljuba, da bi im se 1860-ih godina pridružio i Hartman sa svojim nizom. Kontinuiranu ponudu dječjeg štiva upotpunjuje i osnivanje prvih hrvatskih dječjih časopisa *Bosiljak* i *Smilje*. Premda glavni način distribucije dječjih knjiga još uvijek predstavljaju “nagrada knjige” (93) i “zakonom poduprta institucija školskih knjižnica” (94) koje opskrbljuju nakladnici, kao čimbenici dječje književnosti u tom razdoblju na scenu u sve većoj mjeri stupaju i učitelji, odnosno školski sustav.

Tek uzletom slikovnica 1880-ih godina, koje po Majhutu obilježavaju nastanak četvrtog razdoblja u razvoju hrvatske dječje književnosti, na vidjelo izbija novi oblik distribucije koji je svojstven modernim društvima. Riječ je o tome da je slikovnica takva vrsta dječje knjige koju nije bilo moguće distribuirati u to doba uvriježenim distribucijskim kanalima jer se obraća djeci u predškolskoj dobi pa je njena ponuda bila moguća jedino na slobodnom tržištu.

Kao peto razdoblje hrvatske dječje književnosti Majhut ističe ono između završetka Prvog i Drugog svjetskog rata, dakle od 1919. do 1945. godine, nadijevajući mu naziv

Dijete kao neposredni kupac dječje knjige. Prema njegovu mišljenju to razdoblje obilježavaju tri odrednice: prva je nastanak nove državne tvorevine unutar koje dolazi do silne “promjene kulturnih vrijednosti” (97) utoliko što se hrvatska dječja književnost abruptno izvlači iz “srednjeeuropskog društvenog tkiva” (97) i uklapa u jugoslavensko društvo. Druga je odrednica “novi odnos nakladnika i publike” uslijed “uvođenja novih tiskarskih tehnologija”, što je “omogućilo vrlo jeftinu proizvodnju tiskovina” čiju dostupnost podupire “silno širenje alternativne prodajne mreže preko trafika” (97–98). Tako pored dva temeljna distribucijska oblika – nagradne knjige i slobodnog tržišta – nastaje i treći, onaj prodaje dječjeg štiva putem trafike. S time je usko povezana i treća odrednica tog razdoblja, “pojava novih medija” (97) – radija, kina, stripa i žutog tiska – koji utječu na oblikovanje poetike dječje književnosti u dvadesetim i tridesetim godinama dvadesetoga stoljeća. Riječ je nastanku “pripovjedne književnosti u svescima” (101) koja se prodaje kao “književna roba” (98) na trafikama. Ondje “nakladnik knjižar po prvi puta dolazi u direktni kontakt s djetetom kupcem” (100), čija se pažnja mami “privlačnom vanjskom opremom i niskom cijenom” (100). U takvom kontekstu nastaju i prvi hrvatski pulp fiction romani, uslijed čega dolazi i do raslojavanja dječje književnosti na “ozbiljnu dječju književnost” nadziranu od strane odraslih i onu nenadziranu “trivijalnu” s njenim “najnižim oblicima pripovijedanja” (107).

Majhut kraj tog razdoblja ne postavlja s raspadom Kraljevine Jugoslavije 1941. godine, navodeći da su i Banska Hrvatska i Nezavisna Država Hrvatska “trajale prekratkotako da bi se uspio ostvariti neki prepoznatljiv i osebujni razvoj dječje književnosti” (110). No ujedno ističe da razvoj dječje književnosti u doba NDH još nije potpuno istražen, dok istražena građa ukazuje na to da su “državne institucije s jedne strane stavile dječju književnost pod čvrsti nadzor, a s druge se strane usrdno angažirale u njenom razvoju” (111).

S tim se razdobljem čini usko povezano i ono što Majhut ističe kao šesto razdoblje hrvatske dječje književnosti, nazivajući doba od 1945. do 1952. godine *Razdobljem revolucionarne dječje književnosti*. U tom je razdoblju podjednako tako na djelu matrica ideološkog nadziranja polja hrvatske dječje književnosti, ali s drugim predznakom, odnosno sadržajem. U tom se poslijeratnom vremenu, ističe Majhut, “zatečene temeljne vrste dječje književnosti odbacuju i zabranjuju (bajke, fantastična književnost, pustolovni romani, stripovi)” (115), dok se potiču oni oblici dječje književnosti koji pridonose “novoj revolucionarnoj izgradnji društva utemeljenog na revolucionarnim vrijednostima” (116). Utoliko je, čini se, cjelokupnom razdoblju od 1941. do 1952. godine temeljna odrednica s jedne strane ideološka instrumentalizacija polja hrvatske dječje književnosti u svrhu njezina pretvaranja u puko “agitacijsko sredstvo” (116), dok s druge strane kao posljedica toga u potpunosti nestaje ili je značajno re-

duciran utjecaj slobodnog tržišta kao distribucijskog regulatora komunikacije unutar polja hrvatske dječje književnosti. Povratak slobodnog tržišta 1950-ih godina, smatra Majhut, obilježava izlazak dječje književnosti iz pozicije neposredne ideološke paskе, kada započinje sedmo razdoblje *Dječje književnosti u uvjetima komunističkog režima* (1952. – 1991.). To razdoblje ponovno omeđuju izvanknjiževne odrednice: s jedne strane “uvođenje radničkih savjeta” (122), odnosno samoupravni socijalizam, u sklopu kojeg poduzeća, a time i nakladnici, dobivaju zadaću da “postanu gospodarski subjekti koji su sami trebali na tržištu ostvariti dohodak” (122). To je u biti značilo ponovno uvođenje određenih oblika slobodnog tržišta u polje hrvatske dječje književnosti. S druge je strane neposredni signal daljnjeg kulturnog i književnog razvoja bio Krležin govor na Trećem kongresu Saveza književnika Jugoslavije u listopadu 1952. godine, nakon čega je odbačena socrealistička koncepcija književnosti i rehabilitirana predrevolucionarna književna teorija i praksa. Oboje je predstavljalo snažni poticaj za daljnji razvoj hrvatske dječje književnosti: “na području nakladništva za djecu značilo je to vratiti se prokušanim, komercijalnim naslovima koji su se prodavali prije 1945.” (122), pri čemu će “poplava naslova lake književnosti uslijediti 1960-ih” (123), dok “strip opet zadobiva pravo javnosti 1951.” (125). Silnom širenju petparačkog pripovijedanja pridonosi i treća odrednica koju je uvjetovao socijalni razvoj jugoslavenskog društva: “golema se ljudska masa uslijed industrijalizacije počela prelijevati sa sela u grad” (125), pri čemu u gradovima važan postaje problem slobodnog vremena kojim raspolaže novo nastajući sloj urbanog stanovništva. U tom kontekstu se javlja i silna ‘briga’ odraslih, prije svega roditelja i učitelja, oko “obrane i zaštite djece od trivijalnog pripovijedanja” (128) koje je zavlдалo poljem hrvatske dječje književnosti 1950-ih i 1960-ih godina. Pritom i ta borba u razdoblju komunističke Jugoslavije, ističe Majhut, poprma ideološke obrise: trivijalnu se književnost optužuje da napada “same temelje socijalističkog društvenog poretka” (130) jer se vrijednosno zalaže za “individualnost a ne za kolektiv, za individualnu inicijativu a ne za partijski entuzijazam, za sadašnjost a ne za stalno odlaganu budućnost” (131) da bi se zapadnu kulturu kao ideološkog neprijatelja optuživalo da se u procesu trivijalizacije polja hrvatske dječje književnosti “šverca kao slijepi putnik” (131).

Razvoj hrvatske dječje književnosti nakon nestanka Jugoslavije, od 1990-ih godina nadalje, Majhut poima kao osmo razdoblje u razvoju hrvatske dječje književnosti nadijevajući mu pomalo neobičan naziv *Hrvatska dječja književnost na rezervnim položajima*. Temeljno određenje tog razdoblja prepoznaje u tome što “mnoštvo lako dostupnih i jeftinih medija pokušava osvojiti dječje slobodno vrijeme” (137), što je dakle hrvatska dječja književnost u doba globalizacije izložena izazovima i opasnostima njene remedijalizacije.

Kako god odredili i nazvali pojedina razdoblja hrvatske dječje književnosti, potrebno je istaknuti da Majhutova knjiga posve jasno postavlja pitanje načina osmišljavanja okosnica povijesnog razvoja hrvatske dječje književnosti unutar kojih bi se tada mogla smjestiti kako suvremena žanrovska tako i daljnja, još specifičnija istraživanja kulturnog polja hrvatske dječje književnosti. Dajući posve novi pristup povijesti hrvatske dječje književnosti, autor Berislav Majhut jasno poziva istraživače da zasuču rukave i naoružaju se hrabrošću (46) kako bi se dokučila sva ona “neistražena bijela područja” (23) hrvatske dječje književnosti koja će zasigurno doprinijeti stjecanju novih spoznaja o dinamičnom procesu zvanom periodizacija i povijest hrvatske dječje književnosti.

Tihomir Engler i Sanja Ivanović Grgurić

KORAK NAPRIJED U SPAJANJU DIJALEKTOLOGIJE I JEZIČNE TIPOLOGIJE

Mislav Benić: *Posvojnost u kukljičkom govoru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 2021. ISBN: 978-953-7967-91-8

Mislav Benić potvrdio se kao vrstan dijalektolog već doktorskom disertacijom *Opis govora Kukljice* (2014), a raznim se aspektima kukljičkoga govora, ali i drugih govora otoka Ugljana, bavio i prije i nakon objave disertacije. Iz naslova nove Benićeve knjige *Posvojnost u kukljičkom govoru* (2021) može se jasno iščitati njezina središnja tema, no treba odmah napomenuti da ova knjiga nije usko dijalektološka, to jest dijalektološka je koliko treba biti. U znanstvenom je interesu Mislava Benića i standardni hrvatski jezik pa nas ne treba čuditi to da se ponegdje u knjizi primjeri posvojnosti iz kukljičkoga govora referiraju na odgovarajuće hrvatske standardnojezične primjere. Najvažnije je ipak naglasiti da tipološki gledano kukljički govor stoji u istoj ravnini s velikim svjetskim jezicima, a tako se u ovoj knjizi i doživljava i analizira. Posebno je to izraženo u pojedinim potpoglavljima knjige, primjerice u potpoglavlju 4.3.1. gdje se kukljički posvojni dativ i nedativna atributivna posvojnost promatraju u kontekstu implikacijskih hijerarhija vjerojatnosti upotrebe vanjskoga posvojnog dativa u različitim europskim jezicima (u samom pak zaključku knjige Benić navodi da se posvojni dativ u kukljičkom govoru upotrebljava šire nego u većini Europe). Kukljički govor tako prestaje biti lokalni fenomen i postaje zanimljiv široj znanstvenoj zajednici.

Knjiga *Posvojnost u kukljičkom govoru* ima sedam glavnih poglavlja: 1. Uvod, 2. "Posvojnost: granice i osnovne podjele", 3. "Eksplisitna posvojnost u kukljičkom govoru", 4. "Kukljički posvojni dativ", 5. "Vanjska i konsituacijska posvojnost u kukljičkom govoru", 6. Zaključak i 7. Literatura. Podatci su u knjizi vrlo pregledni i logički uzorno posloženi. Središnja poglavlja vrlo su detaljna i obiluju jasnim primjerima, ali i teorijskim objašnjenjima, pri čemu je odnos teorijskog i praktičnog odnosno deduktivnog i induktivnog dinamičan. Ipak, ova knjiga zahtijeva iskusna čitatelja koji i sam suvereno vlada terminologijom kojom se služi autor; navodim samo neke termine ključne za razumijevanje sadržaja Benićeve knjige: *posesor, posesum, podizanje/spuštanje posesora/posesuma, elipsa, nulta anafora, (ne)konkurentna konstrukcija*. Većinu ključnih pojmova autor dodatno objašnjava (posebno to vrijedi za višeznačne termine kakav je *elipsa*), a s osobitom pažnjom pristupa terminima koje je smislio za potrebe pisanja knjige (npr. *konsituacijska posvojnost*). Autor suvereno vlada tipologijom jezične posvojnosti i relevantnom literaturom, i domaćom i inozemnom, koja

se bavi posvojnošću kao jezičnim fenomenom. Po potrebi (str. 104–105) postojećoj literaturi pristupa kritički, ali s poštovanjem.

Poneka su potpoglavlja (primjerice 4.2.) bogatija primjerima od ostalih, što proizlazi iz naravi korpusa kojim se autor služio pri pisanju knjige. Dobro je svakako da knjiga nije opterećena viškom informacija koje nisu u uskoj vezi s posvojnosti u kukljičkom govoru. Fonološka i morfološka obilježja kukljičkoga govora spominju se ukratko i samo kada je to potrebno za razumijevanje ostatka teksta. Primjerice, informacija da dativna enklitika značenja ‘joj’ u kukljičkom govoru ima oblik *je* vrlo je važna za razumijevanje danih primjera. Leksički se podatci i dodatne napomene o primjerima sažeto navode u zagradama i fusnotama, bez opterećivanja glavnoga teksta. Iako su primjeri koje Benić navodi većinom kukljički, mahom preuzeti iz slobodnoga govora, neki su primjeri crpljeni i iz drugih govora otoka Ugljana (npr. kaljskoga i prečkoga). Nekukljički primjeri rabljeni su uglavnom za dodatno objašnjavanje jezičnih fenomena i usporedbu sa situacijom u kukljičkom govoru. Treba naglasiti da se autor ne zadržava samo na očitim primjerima posvojnosti, odnosno na onima kojima bi se bavile primjerice (hrvatske) standardnojezične gramatike (izražavanje posvojnosti posvojnim pridjevima i posvojnim zamjenicama), nego i na onim primjerima u kojima posvojnost nije lako uočljiva. Drugim riječima, Mislav Benić – što implicitno, što eksplicitno – odgovara na pitanje: “Što se može promatrati u kontekstu posvojnosti?”. Posebno je to izraženo u petom poglavlju knjige, u kojemu je autorov znanstveni pečat vrlo snažan, premda nije opširno kao treće i četvrto poglavlje.

Velika je stoga kvaliteta knjige to što je autor uspio iznijeti jasnu sistematizaciju načina izricanja posvojnosti, što i sam ističe u zaključku, iako je važno istaknuti da rabi konstrukciju “prijedlog revizije sistematizacije” (str. 140), čime sebi i drugim jezikoslovcima ostavlja prostor za doradu postojećeg sustava. Benić posvojnost dijeli na eksplicitnu posvojnost (atributnu i predikatnu) i implicitnu posvojnost (vanjsku, konsituacijsku i intraleksemsku), ističući da je među njima “postupan prijelaz, a ne oštra granica” te da “u pravilu nema usko specijaliziranih i lako izdvojivih sredstava kojima bi se izricala implicitna posvojnost” (str. 17). Eksplicitna posvojnost odnosi se na kukljičke posvojne zamjenice, posvojne pridjeve, posvojni genitiv, posvojne konstrukcije s prijedlogom *od* i posvojni upotrebu prijedloga *u* s genitivom, a posvojni dativ promatra se kao prijelazni oblik između eksplicitne i implicitne posvojnosti. Pregled sredstava kojima se izražava posvojnost autor najčešće dijeli po kategorijama posesuma uz koji ona dolaze u kukljičkome govoru. Na primjer, pregled upotrebe spomenutoga posvojnog dativa temelji se na: a) dijelovima tijela, b) bližnjima, c) predmetima (većinom nekretninama), d) identifikacijskim parametrima i e) raznim imenicama obuhvaćenim nazivom “pojave”; u skladu je to s prethodno navedenim –

uz te se kategorije kao posesume posvojni dativ javlja u korpusu. U drugom je planu podjela posvojnosti na otuđivu i neotuđivu, no i toj podjeli Benić posvećuje sasvim dovoljno pažnje da bi čitatelju približio njezine temelje. U većem broju potpoglavlja obrađuje se potencijalna zamjenjivost načina izražavanja posvojnosti, pri čemu je velika pažnja dana i sintaksi i semantici kao čimbenicima koji tu zamjenjivost omogućuju ili sprječavaju.

Knjigom *Posvojnost u kukljičkom govoru* postavljen je standard za buduće radove koji će se baviti ne samo posvojnošću u standardnim i nestandardnim idiomima već i drugim sintaktičko-semantičkim pitanjima. Posebno je to važno za dijalektološke radove, u kojima je sintaktička razina gotovo redovito sporedna u odnosu na fonološku i morfološku (iako je to iz više razloga razumljivo). Naravno, ti radovi ne moraju biti sveobuhvatni kao ova knjiga, ali morat će je uzimati u obzir kao jednu od referentnih točaka, posebice zbog njezine sistematičnosti i iscrpnosti. S obzirom na visoku kvalitetu knjige *Posvojnost u kukljičkom govoru*, *Gramatiku govora Kukljice* koju Mislav Benić priprema očekujem s nestrpljenjem.

Ivan Magaš

PRVI HRVATSKO-UKRAJINSKI RJEČNIK

Ljudmila Vasiljeva, Olga Tkačuk, Volodimir Čumak. *Hrvatsko-ukrajinski rječnik*. Kijev: Nacionalna akademija znanosti Ukrajine – Rječnici Ukrajine, 2022. ISBN: 978-966-02-9888-0

Rječnik koji je pred nama jedan je u nizu prijevodnih rječnika autora L. Vasiljeve, O. Tkačuk i V. Čumaka. Isti su autori u ovoj ediciji objavili i *Ukrajinsko-hrvatski rječnik* (2018) i *Ukrajinsko-hrvatski tematski rječnik* (2016).

Hrvatsku i Ukrajinu mnogo toga povezuje, od toga da su u kratkom razmaku stekle samostalnost, pa do toga da su neovisnost i samostalnost morale braniti i oružjem. Stoga su kulturne, književne, političke veze između Ukrajine i Hrvatske dugotrajne i snažne. Posebno je intenzivno prevođenje književnih djela, a sve više jača i ekonomska suradnja. Stoga čudi da je ovaj rječnik ujedno i prvi hrvatsko-ukrajinski rječnik.

Rječnik sadrži više od 25 000 natuknica na 896 stranica. Te riječi čine osnovni leksički minimum neophodan za komunikaciju hrvatskih i ukrajinskih govornika. U rječniku su u svakoj natuknici dani i najčešći frazemi i ustaljeni izrazi te znanstveni, tehnički i sportski termini, kao i zemljopisni nazivi. Rječnik sadrži aktualan leksik i sintagme korištene u raznim funkcionalnim stilovima standardnog hrvatskog jezika. Posebnost njegova sastavljanja je i činjenica da još uvijek ne postoji potpun veliki prijevodni dvosmjerni rječnik, tako da se rječnička baza sastavljala na osnovu postojećih hrvatskih i ukrajinskih rječnika.

Registar rječnika formiran je prvenstveno iz svakodnevnog leksika uz nekoliko arhaizama, žargonizama i dijalektizama koji danas ulaze u aktivni rječnički fond hrvatskog standardnog jezika. Kako autori rječnika navode u predgovoru, u stvaranju registra rječnika koristili su rječnički materijal sadržan u *Hrvatskom čestotnom rječniku* (1999) i *Ukrajinsko-hrvatskom tematskom rječniku* (2016).

U oblikovanju rječničkih natuknica uzete su u obzir tradicije slavenskih leksikografija, a osobito hrvatske i ukrajinske leksikografije. Posebno se to ogleda u načinu navođenja početnih oblika riječi, navođenju primjera, natuknicama itd. Kod navođenja početnih oblika uvijek se vodi računa o vrsti riječi te o posebnostima svake od njih.

U hrvatskom dijelu natuknice, kao ishodišnom jeziku, obilježeni su naglasci i zana-glasne duljine, a u ukrajinskom – naglasci.

U registru *Rječnika* uz hrvatske riječi navode se odrednice u kurzivu. Registar

riječ navodi se u početnom obliku podebljanim slovima, bez padežnih i osobnih završetaka. Nakon registarske riječi kurzivom se navode odrednice: gramatička, tematska, stilska i dr.

Gramatičke odrednice za imenice navode se određivanjem muškog, ženskog i srednjeg roda, a također se koristi kratica odrednice za riječi u množini (pl. – *pluralis*).

Pridjev je određen gramatičkom odrednicom *adjectiv* – adj., a donosi se u nominativu jednine muškog roda.

Zamjenice su određene gramatičkom odrednicom *pronomen* – pron.

Kod osobnih zamjenica donose se oblici kosih padeža, primjerice *mi* (gen. нас нас, dat. нама нам).

Brojevi i prilozi određeni su samo kraticama svojih gramatičkih odrednica (broj num. – *numerum*, prilog je određen remarkom adv. – *adverb*). Također, i gramatičke vrste riječi imaju samo gramatičku odrednicu.

Hrvatski glagoli navode se u infinitivu s odrednicom vida. Ako glagoli imaju oblike oba vida, oni se navode u jednoj natuknici, kao: častiti, identificirati, izolirati, investirati. U oba jezika, i u ukrajinskom i u hrvatskom, puno je dvovidskih glagola kojima se značenje može odrediti tek u kontekstu. Kod takvih glagola navode se odrednice oba vida.

Rječničke su natuknice s povratnim glagolima dvojake:

- kod glagola koji se koriste samo s povratnom zamjenicom: desiti se – трапитися, статися, збутися, зробитися; boriti se, bratiniti se
- kod glagola koji se koriste s povratnom zamjenicom i bez nje. Takvi glagoli navode se u različitim rječničkim natuknicama: **braniti** 1 боронити, охороняти, відстоювати; 2 захищати, прикривати – **braniti se** боронитися, захищатися, оборонятися; відстрілюватися; varati se – varati; zakleti se – zakleti.

Homonimi se navode rimskim brojkama u odvojenim rječničkim natuknicama, na primjer: vez, založiti, zasijati, čisto.

Značenja višeznačnih riječi obilježavaju se arapskim brojkama u istoj natuknici: brežuljak; vidjeti.

Hrvatske registarske riječi, kao riječi ishodišnog jezika, naglašene su u skladu s pravilima te se na njima navode uz naglaske i zanaglasne duljine. Njihova značenja i nijanse značenja obilježavaju se ukrajinskim naglašenim riječima.

Tematske, stilske i druge odrednice navode se nakon hrvatske riječi na hrvatskom jeziku u kurzivu.

Na kraju rječnika nalazi se popis zemljopisnih naziva. To su nazivi zemalja, ali i

nazivi gradova Kijiv, oblasti Slavonija, Krim, Sibir itd.

Svakako, velik fond riječi sadržan u 25 000 natuknica iznimno je koristan studentima u učenju obaju jezika, i ukrajinskog i hrvatskog, a od pomoći je i prevoditeljima te kod poredbenih istraživanja ukrajinskog i hrvatskog jezika. Osim toga, ovim rječnikom uspostavlja se ravnoteža već objavljenom *Ukrajinskog-hrvatskom rječniku*.

Oksana Timko Đitko

Grafičko oblikovanje i prijelom / *Graphic design and layout*
SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITY OF ZADAR

Naklada / *Edition*
250 PRIMJERAKA / 250 COPIES

Tisak / *Printed by*
TISKARA ZELINA D.D.